

Maakt de maatschappij werklozen depressief?

Stilstaan is verboden

Niet langer gehoorzamen we aan koningen of edelen. En niet langer leiden we ons leven volgens de wensen van onze zuil of onze ouders. Onze maatschappij is meritocratisch: succes behalen we op grond van verdienste. Een schone zaak, maar voor sommige groepen pakt dat verkeerd uit. Bijvoorbeeld voor werklozen.

TEKST Peter Passenier | Schrijven met Beloftes

Kent u die poster van de NS? Die man met zijn dure pak en zijn aktetas die in de trein springt? Met die brede lach op zijn gezicht? Voor socioloog Judith Elshout van

de Universiteit van Amsterdam is het beeld kenmerkend voor deze tijd. "Want er ligt een boodschap onder. Dat tegenwoordig alles mogelijk is: het succes ligt voor het grijpen. We zitten gevangen in

een ratrace van kansen die we moeten pakken. Wie niet meedoet, staat stil, enilstaan is verboden. Als ik dit zou zien als werkloze, raakte ik nog verder in de put."

"Versluiserende eretitels zijn in de praktijk alleen weggelegd voor functies waar – volgens de samenleving – iets mee mis is"

Onthaasten

Niet altijd worden werklozen onder druk gezet. Zo heeft Elshout laatst een bezoek gebracht aan enkele welzijnsprojecten. "Daar zaten werklozen die niet meer onder de paraplu vielen van UWV, maar nog wel iets wilden doen. Wat me opviel, was de new-age-achtige sfeer. Alles was gericht op het vermijden van druk. Zo moesten die mensen vier keer per uur een pauze houden: zelfs als ze daar geen zin in hadden. Alles om te onthaasten."

Elshout kan goed met werklozen meevoelen, want ze heeft hen in het kader van haar lopende promotieonderzoek vaak gesproken. En hun situatie maakte hen ongelukkig. Geen wonder, want vaak kwam iedere sollicitatiebrief per kerende mail terug, en het zeldzame sollicitatiegesprek liep op niets uit. "En wat het erger maakt", zegt Elshout, "veel van die mensen zijn ervan overtuigd dat hun omgeving hen dat nadroeg. Je hoort vaak opmerkingen als: 'In de ogen van anderen ben ik een mislukking.' En dat is geen wonder, want de maatschappij wil dat je je eigen verantwoordelijkheid neemt, dat je vooruit komt. We leven in een meritocratiserende samenleving."

Dat laatste begrip komt in het betoog van Elshout regelmatig terug. Meritocratisch betekent: gebaseerd op verdienste. En een verdienste is een optelsom van IQ en inspanning. Heel eerlijk allemaal, zo lijkt het. En het is zeker een hele verbetering ten opzichte van de aristocratische samenleving van vroeger.

Dus wat is hier mis mee?

"Niets. Althans: niet met de meritocratie in de pure vorm. In zo'n samenleving kunnen sommige mensen de top niet halen. Zij missen bijvoorbeeld het leervermogen om naar de universiteit te gaan, en worden

dus loodgieter. Maar – en dat is heel belangrijk – daar is niets mis mee. Loodgieters zijn in iedere maatschappij onmisbaar, dus is het geen schande om er een te zijn.”

In hoeverre verschilt dat van onze samenleving?

“Daarvoor hoef je alleen maar een krant open te slaan. Kijk maar naar al die nieuwe, fancy termen. De secretaresse is geen secretaresse meer, maar een office-manager. En niemand is tegenwoordig nog schoonmaker: dat heet interieurverzorger. Het lijkt heel mooi, maar in de praktijk zie je dat dat soort versluijrende eretitels alleen is weggelegd voor functies waar iets mee mis is – althans volgens de samenleving. We zitten in een ratrace, en de enige richting in die race is naar boven. Dat zie je al op de lagere school. Ouders accepteren het niet meer als hun kinderen naar het vmbo gaan, en dus doen ze van alles om er ten minste havo van te maken. Ze betalen extra voor allerlei bijlessen. En dat ondermijnt weer het hele idee van de meritocratie. Want wat is dan uiteindelijk doorslaggevend? Status.”

Maar waarom is dat juist zo vervelend voor de werkloze?

“Niet iedereen kan met de maalstroom mee. En de werklozen blijven achter. Ik hoorde ze vaak opmerkingen maken als: ‘Ik kan van alles, maar ik ben niks.’ Sommigen hadden daar nog enigszins vrede mee, vooral de vrouwen. Zij hadden hun kinderen opgevoed, en daardoor liepen ze een gat op in hun cv. Maar ze voegden daar meteen aan toe dat ze dat voor geen goud hadden willen missen. Mannen zeiden dat nooit. Het enige wat zij voelden, was schaamte.”

Maar is die schaamte de schuld van de maatschappij?

“Hoe die maatschappij precies over hen denkt, dat hebben we niet onderzocht. Maar toch... volgens mij gelooft de meerderheid van de Nederlanders inderdaad dat werklozen 's ochtends lekker kunnen uitslapen. Dat ze de hele dag voor de televisie kunnen hangen – terwijl anderen het geld moeten verdienen. Nee, de mensen in mijn onderzoek kregen dat niet direct terug. Maar aan de andere kant zeiden ze wel dat anderen na verloop van tijd geen interesse meer hadden in hun verhaal. Dat ze zich min of meer voor hen afsloten.”

→

JUDITH ELSHOUT

“De meerderheid van de Nederlanders gelooft inderdaad dat werklozen 's ochtends lekker kunnen uitslapen”

5 tips voor arbeidsdeskundigen

Ook de arbeidsdeskundige kan het werklozen gemakkelijker maken. Elshout geeft hun vijf adviezen:

Zorg dat je goed luistert

En goed luisteren wil zeggen: aandacht besteden aan details. “Ik heb een man gesproken die zijn klantmanager had verteld dat hij aan de slag wilde in het groot vuil”, zegt Elshout. “En wat gebeurt er? Hij krijgt een baan aangeboden in het klein vuil. De arbeidsdeskundige had waarschijnlijk het dossier gescand, iets gezien met ‘vuil’, en vervolgens had hij daar een functie bij gezocht. Maar voor die man was dat verschil enorm: het was een stoere kerel die ervan droomde om grote objecten te versjouwen. En wat moest hij doen? Aan de lopende band staan en er stukjes vuil vanaf vegen. Die man voelde zich niet gekend.”

Blijf met de cliënt in contact

“Let wel”, benadrukt Elshout, “dat geldt ook bij slecht nieuws. Ik sprak een man die na het gesprek met de arbeidsdeskundige helemaal enthousiast was geworden. Want hij had een voorstel gekregen voor een baan waarbij hij ook zijn rijbewijs zou kunnen halen. Maar daarna werd het stil. Hij moest zelf diverse telefoontjes plegen om erachter te komen dat het niet doorging. Dan denk ik: bel zo iemand even op, en laat merken dat je het vervelend vindt.”

Laat de cliënten kiezen

“Want”, zegt Elshout, “als mensen toch al niet blaken van zelfvertrouwen, zijn ze heel gevoelig voor dwang. Vertel ze dus niet dat ze een bepaalde functie moeten vervullen. Geef ze de keuze tussen enkele opties. Het eindresultaat is in veel gevallen hetzelfde, maar voor een cliënt voelt het heel anders.”

Maar zit het probleem niet in hun eigen hoofden?

“Misschien, maar dat vind ik niet relevant. Ik geloof niet dat je iemand los kan zien van zijn omgeving. Iedereen staat in contact met de maatschappij, en die maatschappij zal je dus ook vormen. Wat is de eerste vraag die je hoort als je iemand voor het eerst tegenkomt? ‘Wat doe je?’

Voor werklozen is dat altijd weer pijnlijk, vooral omdat ze van de politiek voortdurend horen dat iedereen aan het werk moet om het uiterste uit zichzelf te halen. Je ziet het zelfs weerspiegeld in de namen van de wetten: daar zit tegenwoordig altijd het woordje ‘werk’ in. Je kunt niet van iemand verwachten dat hij zich daaraan kan onttrekken.”

Hebben die politici niet een beetje gelijk? Werk maakt toch gelukkig?

“Inderdaad, dat komt er ook nog bij. Werklozen hebben het idee dat ze niets bijdragen aan de samenleving, ze verdienen geen geld, ze kunnen niet bouwen aan hun sociale netwerk. Bovendien missen ze structuur: ik heb veel werklozen gesproken die blij waren als ze hun bed uit moesten. Want anders voelden ze de aandrang om maar te blijven liggen.”

Doen ze dan wel hun best om werk te vinden?

“Ja, maar het vervelende voor de werkloze is dat de maatschappij ook in een ander opzicht is veranderd. Werkgevers hechten veel meer dan vroeger aan diploma’s. Dat

Zorg ervoor dat je werk aanbiedt dat enigszins aansluit bij de capaciteiten

Een tijdje geleden zag Elshout een documentaire, en die stemde haar treurig. “Hij ging over een hoogopgeleide man, die dozen moest inpakken. Natuurlijk, ik begrijp best dat mensen die niet aan de bak komen, uiteindelijk op een lager niveau moeten solliciteren. Maar hier was de balans totaal zoek, en ik vraag me echt af wie hier gelukkig van wordt. De cliënt in ieder geval niet. Je moet begrijpen: die hoge opleiding, dat is alles wat mensen nog hebben. In gesprekken merkte ik vaak dat ze daar meerdere malen naar verwezen.”

Spreek met één stem

Dat wil zeggen: zorg dat niet de ene arbeidsdeskundige met de ene boodschap komt, en een collega een paar dagen later met een totaal andere. Elshout heeft diverse sterke staaltjes gehoord, maar één daarvan sprong eruit. “Een ondernemer had met zijn klantmanager besproken dat hij in een bepaalde functie aan de slag zou gaan, maar dan binnen enkele maanden. Eerst kon hij nog proberen om iets te vinden in zijn oorspronkelijke functie. Maar wat gebeurt er twee dagen later? Die man kreeg een telefoontje van een andere klantmanager. Die sommeerde hem om onmiddellijk te verschijnen – en precies dat werk te gaan verrichten dat hij zou moeten gaan doen over een paar maanden. Gelukkig was dit een zelfredzame ondernemer, dus wat heeft hij op een gegeven moment gedaan? Hij heeft alle gesprekken met alle klantmanagers stiekem opgenomen. De transcripties daarvan stuurde hij vervolgens naar het UWV. En mede daardoor is het uiteindelijk allemaal goed gekomen. Hij mocht voorlopig zijn vrijwilligerswerk blijven doen, en is nu bezig om een nieuw bedrijf op te zetten, met hulp van een nieuwe klantmanager. Want, zo zegt hij, die begrijpt tenminste waar mijn kansen liggen, en hij denkt met me mee.”

merkte ik toen ik sprak met allochtone vrouwen die weer aan het werk wilden. Die hadden vroeger bijvoorbeeld gewerkt in de zorg, met ouderen. En ze konden zich nog goed herinneren hoe leuk dat was, voor hen en voor die cliënten. Maar toen kregen ze kinderen, en na tien of twintig jaar hadden ze opeens diploma's nodig, voor datzelfde werk.”

Dat geldt toch niet voor laaggeschoold werk?

“Toch wel. Ik heb gehoord van een jongen die niet bij Albert Heijn achter de kassa mocht. Daarvoor moest hij een scandiploma halen. Een scandiploma! Ik heb zelf bij Albert Heijn gewerkt, en ik kan je verzekeren dat alles zich vanzelf wijst. Daar heb je echt geen diploma voor nodig. Die jongen had prima mee kunnen draaien, maar omdat hij bepaalde beperkingen had, was dat diploma voor hem een onoverkomelijke hobbel.”

Kunnen die mensen zich dan niet aanmelden voor vrijwilligerswerk?

“Dat doen ze ook. En inderdaad: dat geeft hen enige status, en het biedt structuur. Maar toch... Het wordt

niet betaald, en dat steekt. Natuurlijk, die mensen krijgen een schouderklopje, maar echte werknemers krijgen datzelfde schouderklopje ook – plus geld.”

Wat zou er moeten veranderen?

“Allereerst moeten Nederlanders inzien hoe het is om werkloos te zijn. Hoe het is om de negentigste sollicitatiebrief terug te krijgen. En dan niet begeleid door een telefoontje, maar door een standaardbrief, met rechtsboven 'nr. 185'. Mensen voelen zich op die manier buitengesloten, niet serieus genomen. Heus, werkloosheid is geen pretje.”

En verder?

“Werkgevers zouden bij de selectie minder de nadruk moeten leggen op diploma's. Ik sprak eens een P&O'er die een allochtone vrouw had geplaatst op een stageplek. Ze stond versteld van het resultaat: “Die vrouw werkt zo hard! En dat zonder diploma. Voortaan zal ik zulke kandidaten niet meer op voorhand afwijzen.” ←

“Wie niet meedoet, staat stil, en stilstaan is verboden. Als ik dit zou zien als werkloze, raakte ik nog verder in de put”